

A KÉPZŐMŰVÉSZETI KULTÚRA TERJESZTÉSÉNEK AKCIÓS PROGRAMJAVASLATA

Szerbia területén az autonóm tartományok nélkül, annak ellenére, hogy a különféle szaktanácskozásokon erre vonatkozólag az utóbbi időben számos szkeptikus megjegyzés hangzott el, tárgyilagosan nézve megvan a kellő érdeklődés a képzőművészetek megismerése iránt. Ezt az érdeklődést mindenekelőtt azokban az urbanizált helységekből, központokból lehet megfigyelni, amelyekben az értelmiségiek és a másodfokú iskolákban tanuló diákok száma meghaladja az átlagos szintet.

Ilyen központi fekvésű helység, város és nagyobb község igen sok van Szerbiában, s ezekben jelenleg a képzőművészeti élet létezését szinte semmilyen esemény nem jelzi. Csak a példa kedvéért említsük meg Kraljevót, Valjevót, Leskovacot, Pirotot, Zaječart, Šabacot, Titovo Užicet. Ezekben a városokban időnként megrendeznek ugyan egy-egy tárlatot, kiállítást, de ezek inkább csak kivételek, nem pedig egy alaposan átgondolt kultúrpolitika megvalósításának eredményei.

Ezzel párhuzamosan egyes képzőművészek részéről fennáll a megmutatkozásra való törekvés, arra, hogy társadalmilag is igazolják magukat a nyilvánosság előtt. A művészek kiállítási költségei azonban olyan magasak, hogy egyre kevesebben vannak közöttük olyanok, akik ilyen áldozatok árán is hajlandók részt venni ebben a népszerű munkában. Attól viszont aligha kellene tartani, hogy a legjobb művészek nem fogadnák lelkesedéssel a kezdeményezést, ha vándorkiállítások megszervezéséhez látnánk hozzá.

Minden vállalkozásnak, így a vándorkiállítások megszervezésének is csak úgy van értelme, ha a befektetett fáradság megtérülését valamilyen módon szavatolni tudjuk. A vándorkiállítások megszervezésének a javaslata is abból az előzetes feltételezésből indul ki, hogy megfelelő eszközöket tudunk biztosítani a tényleges kiadások fedezésére, és a művészek költségeinek megtérítésére.

1. VÁNDORKIÁLLÍTÁSOK

Vándorkiállítások öt résztvevővel, 25 alkotással

A vidéki városok tényleges lehetőségeit figyelembe véve, nem kellene nagyszabású kiállítások megszervezésére törekedni. A legelfogadhatóbb válto-

zat az lenne, ha egy-egy tárlaton 25 középnyagyságú művészi munkát mutatnánk be. Grafikai tárgyú kiállításon az alkotások száma ennél nagyobb is lehetne.

Öt alkotóművész szerepeltetése esetén mindegyikük öt munkát mutatna be. Térítményül minden művésztől egy alkotást kellene megvásárolni. A felvásárlási árat egyenként körülbelül 1500 dinárban állapíthatnánk meg.

Amennyiben egy-egy ilyen vándorkiállítást öt helységben mutatnánk be, akkor könnyen kiszámítható, hogy minden szervezőnek egy-egy alkotást kellene megvásárolnia.

Ehhez még hozzá kell számítani a Köztársasági Művelődési Közösség szervezési költségeit. Kiállításonként ez az összeg aligha haladná meg a felvásárlási ár egynegyedét. De ha ezek a költségek el is érnék mondjuk az 500 dináros átlagot, amibe a megnyitási és az adminisztrációs kiadásokat is beszámítjuk, egy egy város legfeljebb 2000 dinárt költ a kiállításra.

A költségek elszámolása természetesen más módon is történhet. A kiállításrendezők például egy összegben is befizethetnék a 2000 dinárt egy-egy alkotásért, a művészekkel pedig a művelődési közösség utólag számolna el. Ez esetben a városok formailag díjmentesen kapnák a kiállítási anyagot, s csupán a megvásárolt alkotás ellenértékét fizetnék meg.

Hangsúlyoznunk kell, hogy társadalmilag rendkívül hasznos lenne, ha minden kiállításon öt alkotót szerepeltethetnénk, mert így igen sok művészt kapcsolhatnánk be az akcióba, s a térítményrendszer számos alkotóra kiterjedne.

Egy-egy idény alatt négy, legfeljebb öt ilyen vándorkiállítást szervezhetnénk meg 20–25 festő és szobrász részvételével. Ilyenformán a vidéki városokban évente mintegy 20–25 kiállításra kerülne sor. Fontos azonban, hogy létrehoznánk a gazdaságilag megalapozott kiállítások rendszerét.

Vándorkiállítás 8–10 résztvevővel, 35 alkotással

Nagyobb kultúrközpontok számára, az előbbiekhöz hasonló elvek alapján nagyobb méretű vándorkiállításokat kellene szervezni. A résztvevők számának arányában ez esetben a kiállítások számát is növelni kell.

Magától értetődik, hogy a kiállítások anyagát minden esetben festők, szobrászok és grafikusok alkotásaiból kellene összeállítani. A szobrászok kiplasztikával szerepelnének, a grafikusok alkotásainak beillesztése pedig még egyszerűbb.

Ha az előbbsíken kívül egy-egy idényben még mintegy tíz ilyen kiállításra kerülne sor, akkor a Művelődési Közösségnek mindenestre teljes igyekezettel kellene dolgoznia, hogy minden a legnagyobb rendben menjen, hogy mindenütt megszervezzék a kiállítások közönségét stb. Mivel a szervezési költségeket már eleve számításba vettük, nyilvánvaló, hogy a Művelődési Közösség megfelelő külső munkatársakat szerződtethet az egyes feladatokra.

A szállítási költségek a szervezőt terhelnék. Ezért célszerű lenne minden vándorkiállítást meghatározott vidékre irányítani.

Hangsúlyozni sem kell, hogy a vándorkiállítások rendszere már régtől fogva ismeretes, s így megfelelő pozitív és negatív előjelű tapasztalatokkal is rendelkezünk. Az eddigi próbálkozások rendszerint azon feneklettek meg, hogy nem volt elég szakemberünk az akció folyamatos lebonyolítására. Pedig a külső szervezők nincsenek személyes kapcsolatban az alkotóművészekkel s ők semmi esetre sem állíthatnak össze jobb kiállításokat. Szervezési és minden-

fajta egyéb költségeik is jóval magasabbak lennének, ha önnállóan próbálkoznának. Az eddigi vándorkiállítások elsősorban mégis azon buktak meg, hogy senki sem volt biztos a szavatolt felvásárlásban.

A mai új viszonyok között semmiképpen sem logikus, és még kevésbé méltányos, hogy a képzőművészek alárendelt szerepet töltsenek be más művészekhez képest. Ha a táncdal- vagy a népdalénekesek egy csoportja valahol fellép a közönség előtt, magától értetődik, hogy a befektetett munka ellenértékét megkapják. A színházak vendégszereplése esetén ugyanez a helyzet. Minden okunk megvan rá, hogy a képzőművészeti hagyományok újjáélesztése érdekében is széleskörű mozgalmat indítsunk, de a gazdasági tényezőket ez esetben is számításba kell vennünk.

A rendszer megfelelő „bejáratása” érdekében, nehogy szétforgácsolódjanak az erők, a túl széles „fronton”, szerényen kellene kezdeni, s a kiállításokat nagy gondossággal kellene megszervezni. Az első feladat a szerződések megkötése a szervezőkkel, és tisztázni kell az üzleti vonatkozásokat a képzőművészekkel is.

2. MŰVÉSZTELEPEK SZERBIÁBAN

Akár a terület nagyságát, akár a képzőművészeti hagyományokat, akár pedig a tényleges lehetőségeket vesszük figyelembe, mindenképpen megokoltnak tekinthető, hogy a vajdasági kísérletek és eredmények alapján Szerbia más területén is megpróbálkozzunk az ún. művésztelepek megalapításával.

Részletesebb indoklásra nyilvánvalólag nincs szükség. A fontos az, hogy minden ilyen törekvésünket gondosan és alaposan építsük be az adott környezet művelődési életének szerkezetébe. Minden környezetben figyelembe kell venni az ott élő kultúrmunkások elképzeléseit, s velük kell összehangolni, nem pedig rájuk tukmálni az akciót.

És még valami: a művésztelepeket legjobb lenne eredeti változatokban létrehozni. Olyan művészeti ágazatokat kellene előnyben részesíteni, amilyenek Vajdaságban valamilyen okoknál fogva nincsenek.

Mint ismeretes, Vajdaságban ezek a telepek mindenütt a községi költségvetésektől függenek. Amilyen jó megoldásnak látszott ez néhány évvel ezelőtt, most annál nagyobb akadályává vált a telepek továbbfejlesztésének. A községi költségvetések „hatékonyasága” évről évre csökken, miután a munkaszervezetek egyre nagyobb önnállóságra tesznek szert, s ezzel arányban növekszenek a gondok a szükséges anyagi eszközök biztosítása terén, melyek a vajdasági művésztelepek tevékenységének továbbfejlesztését szavatolhatnák.

E tapasztalatokat hasznosítva arra kellene törekednünk, hogy ezeket az új alkotóműhelyeket már az öngazgatású munkaszervezetek közreműködése révén hozzuk létre, azokkal amelyek gazdasági erejüknél fogva érdekelték e kezdeményezés támogatásában.

Keramikustelep Mladenovacon vagy Zaječarban

A fazekasmesterség nagy hagyományaira való tekintettel, valamint a fejlődő turisztika igényeinek kielégítése végett mindenképpen indokolt lenne szervezettebbé tenni a keramikusok tevékenységét. A legtermészetesebb az lenne, ha az anyagfeldolgozó gyárak valamelyike fogadná el a kezdeményező szerepét, hogy alkotói együttműködésre lépjen a keramikusokkal.

A kishegyesi keramikustelep egész sor nehézséggel küszködik, s ez mindinkább lehetetlenné teszi a munkát. Nincs megfelelő anyaguk, nincs fazekas a faluban, nincs kielégítő műszaki felszerelésük. Ezek nélkül csak a kivételes lelkesedés viheti tovább a munkát.

Ettől eltérően az előbb említett üzemekben egyáltalán nem okozna nehézséget ha évente két-három tonna anyagot biztosítanának a keramikusoknak (ahol különben ezres tonnatételekben dolgozzák fel ezt az anyagot). A technológiai folyamatokkal sem lenne baj, hiszen az üzemekben tapasztalt szakemberek, képzett technológusok dolgoznak. Egyedül csak az lehet kérdéses, hogy milyen módon térítsék meg a költségeit annak a fazekasnak, aki saját műhelyében az alkotóművészeknek dolgozna, vagy átengedné nekik időnként a felszerelését.

A szobrászok mladenovaci symposionjához hasonlóan le lehetne fektetni a „kerámia obeliszkok városának” alapjait. Egy ilyen vállalkozás mintegy 30 napos munkát igényelne, mindenképpen kevesebbet, mint a szobrászok esetében. Lehetővé kell tenni a művészek helyszíni tartózkodását, és biztosítani kell mintegy 2500 dináros térítményt egy nagyobb munkáért.

A gyár évente öt művészt látna vendégül. Nem lenne rá szükség, hogy mindannyian egyszerre tartózkodjanak az üzemben. És ez csak az egyik előnye ennek a változatnak. Másrészt a kerámiai munka is több szakaszban megy végbe, szünetekre van szükség (szárítás stb.), ami szintén szükségessé teszi a telep sajátos megszervezését.

Zaječarban a kerámiai formatervezés vagy a nagy kerámiai falfelületek művészi megmunkálásának a programját kellene kidolgozni. A feltételek ismételt felsorolására nincs szükség.

Akár a gyárak, akár a községek szerveznék meg a telepet, annak épp úgy joga lenne pályázni a közösség eszközeire, mint Arandelovacnak. Persze, ennek az akciónak az igazi értelmét a teljes önnállóságban és a gazdasághoz való szoros kötődésben lehetne megtalálni, de az első, átmeneti időszakban, a kellő tapasztalatok megszerzéséig, a munka teljes bejáródásáig feltétlenül szükség lenne arra, hogy a kultúrtevékenységek fejlesztését szolgáló köztársasági alap is támogassa a kezdeményezést.

Végül a Venacon kiépített szobrásműhelyhez hasonlóan ki kellene vizsgálni, hogy Zaječar vagy Mladenovac helyet adhatna-e egy kerámiaszobrászati műhelynek.

Égetett agyaggal dolgozó szobrászok telepe

Szerbiában több olyan nagy téglagyár van, amely otthont biztosíthatna azoknak a képzőművészeknek, akik égetett agyagból vagy téglából szeretnék megformálni alkotásaikat.

Néhány szobrász már évek óta kutat a „mecénás” után, aki lehetővé tenné számukra, hogy kísérleteket folytassanak ezzel az ősi anyaggal, amely olyannyira jellemző vidékünkre. Az ötletet minden bizonnyal az építővállalatok valamelyikéhez tartozó téglagyárban lehetne a legkedvezőbb körülmények között megvalósítani.

Minden egyéb vonatkozásban a telep hasonló lenne az előbbiekhöz. Az itt-tartózkodást szintén térítmény-rendszerrel kellene lehetővé tenni. A köztársaság támogatására ez esetben is számítani kell.

Betonanyaggal dolgozó szobrászok telepe

A köztársaság két-három legnagyobb építővállalatát mindenképpen meg lehetne nyerni a betonszobrászat ügyének. Erre már van példa Jugoszláviában. A maribori építővállalatban már rendszeresítették ezt a munkát.

A feltételek hasonlóak lehetnének az előbbiekhöz.

Ezt a tevékenységet kapcsolatba lehetne hozni a cementgyárakkal is, noha meggyőződésem szerint a legkedvezőbb feltételeket mégiscsak az építővállalatok nyújthatják, hiszen ők a szükséges műszaki felszereléssel is rendelkeznek.

Faliszőnyegen dolgozó iparművészek telepe

Ismeretes, hogy ilyen kezdeményezés már volt Ivanjicán. Risimović és még néhány művész ott már megpróbálkozott a kölcsönös érdekű társas-termeléssel. Sajnos, nem bizonyultak eléggé kitartóaknak, de akkor még a feltételek is mások voltak.

Az ilyen üzemeket meg kellene nyerni az „unikumgyártás” ügyének. Az utóbbi években ezek a vállalatok már rendszeresen megjelennek a nemzetközi vásárokon. Egyes termékeik a végtelenségig ismétlődnek, az egyedi gyártást viszont teljesen mellőzik. Ezzel szemben a hajógyarak, de más üzletemberek is az unikumot keresik a művészetnek ebben az ágában is.

Ezzel párhuzamosan természetesen folytatni lehetne a régi gyakorlatot is, a kis sorozatú gyártást a hazai fogyasztók részére, illetve ugyanezt külföldre.

A munkát minden bizonnyal legjobb lenne Ivanjicán folytatni, vagy másutt újramelegíteni. Számításba jöhet Piro, és néhány másik vállalat is.

Grafikusteleg

Az első grafikai symposionon, 1964-ben Szabadkán már felvetődött annak a gondolata, hogy létre kellene hozni a grafikusok önnálló telepét valamelyik nagyobb nyomdavállalat keretében.

Nem kétséges, hogy Szerbiában több olyan nyomdaipari vállalat is létezik, ahol a régi hagyományok felelevenítésével könnyen ki lehetne dolgozni az ilyen együttműködés koncepcióját.

Sok szempontból ennek a kezdeményezésnek van meg a legszilárdabb anyagi alapja, hiszen szervezetileg a legkönnyebb létrehozni.

3. A TERVEK VÉGREHAJTÁSÁNAK ÜTEME

A kezdeményezés folyó évében az akcióról széles körű megbeszéléseket kell kezdeményezni és lebonyolítani, és elő kell készíteni a terepet, hogy a következő évben legalább három művésztelepet létrehozassunk.

A másik évben további négy művészteleg megalapítását kell előkészíteni.

1. Borban létre lehetne hozni a rézművesek telepét (amelynek részletezését csak akkor csatolhatom ehhez az anyaghoz, ha majd a helyszínen felmértem a lehetőségeket és az elképzeléseket).

2. Ivanjicán meg lehetne nyitni a faliszőnyeg készítő művészek telepét.

3. Svetozarevón (ha lehetséges) megalapítani a grafikusok művésztelegét.

4. Valahol vidéken kísérletet kell tenni az égetett agyaggal dolgozó művészek telepének alapítására.

Ily módon a művésztelepek száma tekintetében Szerbia e területén két év alatt elérnék Vajdaság színvonalát.

A tervek megvalósításának ütemét természetesen nem feltétlenül így kell meghatározni. A sikert azonban mindenképpen csak egy jól átgondolt fokozatosság hozhatná meg. A megvalósítás ütemét nagy mértékben befolyásolja az is, hogy a köztársasági alap mennyi pénzt fordíthat erre a célra.

Sok függ a művelődési közösség hatékonyságától is, hiszen a vándorkiállítások megszervezésein kívül a művésztelepek létrehozása is nagyon sok szervezői munkát követel.

Utólag még két további elképzelést dolgoznék fel. A „balkáni szolidaritás” témájára ugyanis két nemzetközi jellegű képzőművészeti akció programját kívánom kidolgozni. Az egyik Prištinában valósulna meg, s úgy képelem, hogy ennek anyagát a freskók alkotnák, a másik pedig Szabadka mellett, Palicson bonyolódna le, kőből és agyagból készült alkotások szemlélésével. Az előterjesztést, a program részletezésével együtt már átadtam a szabadkai és a prištinai illetékes szerveknek.

NEKROLÓGOK

MILOŠ BAJIĆ

Befejeződött egy élet, amely itt indult el Kishegyesen, a faluban, pontosan fél évszázaddal ezelőtt. Életednek első felét, azt a negyed évszázadot nem ismertem, de ezen a másodikon át mintha az elsőt is megismertem volna.

Meghatározott szellemi állásfoglalás volt ez az élet, a művészet áhítata, a művészet csodálata. Ez a hitvallás tett bennünket barátokká, munkatársakká. Ugyanazokat az égtájakat szerettük, hittel éltünk, terveken dolgoztunk. Széles kör volt ez, amelyben a tettek jelentették az elégedettséget. Azért jöttünk, hogy ezt itt nyíltan kimondjuk előtted, noha így valahogy mondtuk el ezt Neked közvetlenül is, amíg még éltél, valami személyes válságban, valami túlhaladásban. Az életnek ez az a rejtelme, amelyből egy mélyebb igazság is fakad: Adj egy csapat rajongót, és megváltoztatjuk a világot! Megkeressük a világban az emberibb viszonyokat, az újabb dimenziókat! Ez az, amit Te egyszer Iztriában, a művészek városában, Grožnjanban mondottál: „Olyan, mintha a bátyám lenne, ha ő itt marad, olyan, mintha magamat hagynám itt”. Így folytattam egy eladdig számomra ismeretlen helységben a Te eszmédet a Grožnjan Dekameronról. Lehet, hogy a hit rejtelme ez, nem tudom, de azt tudom, hogy mélyen emberi.

Így sorakoztak az események, nyíltak meg és igazolódtak az utak, így valósultak meg a gondolatok. Az ötvenes évek romantikus képzelgéseiből fokozatosan bontakoztak ki a járható ösvények. Előbb az egyik kis kommuna csatlakozott, majd a másik, aztán egyre több. Minden következő év többet jelentett az előzőnél, mindig történt valami, ami felnyitotta lelküket, kitérta gazdagságukat. Egy alkotás értékét nem csupán a stílusa, szervezetsége vagy pontossága határozza meg, hanem maga az alkotó erő, az ésszerűség vagy az emóció, amely az alkotáshoz elvezet.

Hogyan is lehetne különben megérteni a múzeumváros eszméjét és a művészi képzelgéseket a Tisza partján vagy ebben a kis faluban, Hegyesen, amely ezen a sík vidéken a mi Valorisunkká lép elő, és azokat a mocsaras völgyeket, melyekben csak a legmerészebb képzelőerő képes felfedezni azt, amit holnap már mindannyian a saját szemünkkel láthatunk. Ha valakiben ennyi képzelőerő és tettvágy gyülemlik fel, annak eredményeivel holnap már mindannyian gazdagabbak leszünk.

A kezdet nagyon szerény volt. Az első kis táborozások gondolatébresztő találkozóiból önmaguktól fejlődtek ki a való életbe beépített művészet új kultúrformái, hogy végül is saját helyiségeiben tetet öltösn a topolyai festőközösség álma. Ezt a munkát mindig együtt csináltuk, évről évre, találkozóóról találkozóra, szintézisről szintézisre, symposionról symposionra, kiállításról kiállításra, az események szüntelen láncolatában. Most a második évtized végén ki kellett volna dolgozni az elmúlt időszak mérlegét, meg kellett volna jelentetni a monográfiát. Az előkészületek folyamatban voltak. Fizikai erőd azonban cserben hagyott, nem tudta nyomon követni szellemednek erejét. De előttünk megnyílt a művelődési élet útja Zentán, Topolyán, Bécsein, Sićevoban, Dečaniban, Prilepen, Kishegyesen, Szabadkán, Počiteljben, Grožnjanban. A képzőművészet megtalálta a maga kultúrpolitikai modelljét a társadalom és az öngazgatás alakulásában, megmutatta az együttműködés

lehetőségeit a köztársaságok és tartományok, a nemzetek és nemzetiségek között, minden vidéket és helységet a maga sajátos kifejezési formái és feltételei alapján közelített meg. Itt Kishegyesen, a Te szeretett szülőfaludban 16 évvel ezelőtt hozzáláttunk az első vajdasági szintézishez, s oda jutottunk, hogy az egykori topoljai járás területén ma többet tesznek a képzőművészetért, mint az ország bármely sokkal gazdagabb és fejlettebb kommunájában. Topolya a 35. művészabrigádiára készül, Zentán újabbnál újabb törekvések jelentkeznek, Szabadkán a Képzőművészeti Találkozó magas elismerést vívott ki magának. A zentai tanácskozás és az ott megfogalmazott első publikációk óta az izsziari Grožnjan, az első művészváros kialakulásáig egyetlen ihletett intenzitás jelzi a megtett utat, amely újra és újra igazolta önmagát.

Elfogadtam a megbízatást, hogy a festők egy csoportja, a Te barátaid nevében itt búcsút vegyek Tőled, és szerte futottak a gondolataim a múltbeli tetteken meg a tárgyi emlékeken, aztán megálltam egy pillanatra és felöltött bennem a kérdés: mit is kell nekem itt voltaképp mondanom? Nekrológ ez, utolsó búcsúszó, vagy összegezése annak, amit nem lenne szabad elfelejteni? Megszűntek közöttünk a párbeszéddek? Még csak ebben sem hiszek. A forgatókönyvet az élet írja, az élet sorakoztatja az eseményeket, én nem állíthatom meg a dialógusokat. Egyes válaszaidat ismerem, hallom önmagamban. Észlelem őket, ahol ellent mondanak, és ott is, ahol egyet értenek. A szépség abban van, hogy az emberi agy alkotóképességének folytonossága sohasem szűnik meg ebben a vizuális emberi térségben, s így az ittmaradtak mindig erősebbek, meggyőződésebbek lesznek. Erről a búcsúról is újabb emberi üzenettel távoznék, s ez is része lesz növekvő erőnknek.

MILUTIN BLAGOJČEV:

A Szabadkai Népszínház munkaközösségét súlyos veszteség érte. A halál kiragadta soraink közül első polgárunkat — Dévics Imrét.

Pontosan tizenkét évvel ezelőtt lépett be ebbe az épületbe, hogy élére álljon a magyar társulatnak, s most fájdalmas szívvel kísérjük ki innen. Dévics Imre tevékenységének évtizede a társulat felfejlődésének legfényesebb időszakának évtizede volt. Az 1960. esztendő, az új társulatigazgató működésének első éve fordulópontot jelentett e tehetséges együttes életében. Művészi szenzibilitása, kitartó, fáradhatatlan igyekezete olyan egyéniséggé avatta Dévics Imrét, amilyen nélkül szinte elképzelni sem lehet egy színházat. Tudatos következetességgel számolt le a színházról kialakult hagyományos felfogásokkal, hogy elősegítse a mához, a ma emberéhez szóló modern, angazsált színház kialakítását. Ez a művészi irányzat számos kivételes értékű előadáshoz vezetett. Közülük említsünk meg csupán egyet, amely számára a legkedvesebb volt: Brecht Koldusoperáját.

Rátermett színházvezető lévén, mindig megtalálta a legjobb módját elképzeléseinek érvényesítésére. Hazánk és a szomszédos Magyarország számos színházával, kiemelkedő színvonalúval és rendezőjével lépett együttműködésre és tartott fenn szoros kapcsolatot. A színpadról magyar nyelven elhangzó szavak hatósugara soha nem volt nagyobb, mint akkoriban — Szabadkától egészen Muraszombatig, Szolnokig, Bukarestig terjedt — és a szavak visszhangja sem volt erőteljesebb soha, mint abban az időszakban, amikor ő vezette a munkaközösséget.

Számos jelentős elismerésben is részesült ez idő alatt a színház. A vajdasági színházak szemléin, a Színművészek Egyesületétől kapott díjak után a sikersorozat koronáját jelentette a tavalyi Vuk-díj, amelyet a megboldogult különösen nagyra becsült, mert talán úgy érezte, hogy abba egy kicsit ő maga is bele van ötvözve.

Dévics Imre munkásságának jelentősége messze túlnötte a község határait. Egész tartományunkban megbecsült kultúrmunkásnak számított, és ugyanígy köztársaságunkban is, amely tizesztendő sikeres színházi munkássága után a maga szolgálatába állította, hogy értékes tapasztalatait a köztársaság területén élő nemzetiségek kultúrájának és alkotóképességének javára fordíthassa.

A színházhoz és környezetünkhöz való kötődése azonban erősebbnek bizonyult a köztársasági tisztségviselő helyzetéből adódó előnyöknél, Dévics Imre visszatért Szabadkára, a színpad világába, s te vele hittel és lelkesedéssel a színház jövőjét illetően, munkabírása, egészsége azonban sajnos már nem volt a régi.

Az igazgatói munkakörben eltöltött két év csaknem teljes egészében az alattomos betegség elleni küzdelemben telt el. Egészsége ugyan megroppant, de még a betegágyban is fáradhatatlanul dolgozott: küldte az utasításokat, kezdeményezett, tanácsokat adott. Mindvégig a munkaközösséggel maradt, csak fizikailag volt távol az emberektől.

A betegség erősebbnek bizonyult törekeny szervezeténél, legyőzte áldozatát életének ötvenedik évében, alkotó erejének teljében. Szellemét azonban, amely a megboldogultat ékesítette, nem semmisítette meg, az továbbra is példaként áll előttünk.

A kérelhetetlen halál súlyos csapást mért munkaközösségünkre. Elragadta közülünk a családfőt, az elvtársat, a barátot, a mindig jókedvű beszédőtársat.

Dévecs Imre munkásságának lesznek folytatói. Tudva, hogy a fiataloké a jövő, ő maga gondoskodott arról, hogy a színház szárnyain, a drámai stúdió révén új művésznemzedékek emelkedjenek a magasba. Eljövendő munkásságukban ő is élni fog.

Dicsőség Dévecs Imrének, a fáradhatatlan küzdőtársnak!

JOSO BULJOVČIĆ:

Nagyon nehéz megelni a megfelelő szavakat, amelyeket az elhunyt ravatalánál kellene kiejteni, akinek élete bármennyire is rövid, mégis gazdag volt, akinek tevékenysége sokoldalú volt, sok intézmény magáénak tekinthette; s akinek alkotói hozzájárulása beleötvöződött kultúránknak ama vívmányaiba, amelyet büszkeséggel emlegetünk. Lehetetlen néhány alkalmi szóval összefoglalni annak az embernek az életét és munkásságát, aki művelődési, közoktatási és társadalmi munkás volt, sokunknak legközelebbi munkatársa, barátja és harcostársa.

A sors kifürkészhetetlen játéka folytán a szabadkaiak és a színházi dolgozók találkozása és elválása Dévecs Imrétől ugyanarra a napra esik, 1960. január elsején jött közénk, a magyar dráma igazgatójának, hogy azután kisebb megszakítással a színházhoz fűződjön élete. Affirmálódott társadalmi munkásként jött közénk Topolyáról, hogy nagy energiáját kímélet nélkül azoknak a céloknak a szolgálatába állítsa, amelyek a színház, és művelődés előtt állanak. A társulat tevékenysége, amelynek élére került, olyan mértékben szerteágazódott, hogy a művészi színpadi szó eljutott Jugoszlávia minden vidékére, ahol csak magyarok élnek. Olyan szervezőként marad emlékezetünkben, aki szárnyat adott a színház alkotó erőinek, az új keresésére tudta ösztönözni őket, a modern színház arculatának kialakítására, amelynek időszzerű a repertoárja és korszerű a kifejezési módja. Ez az út korántsem volt könnyű. Meg kellett törni az eddigi hagyományt, el kellett hagyni a kitaposott utat. Az eredmények nem maradhattak el. Egymást követték az előadások, amelyek felkeltették a kritika figyelmét, elismerések, jutalmak kora következett, az újvidéki Sterija Játékokon való sikeres részvétel, végül a Vuk-díj.

A hazai színpadi alkotómunka Dévecs Imre egyik állandó elhivatottságát képezte. Maga köré gyűjtötte az írókat, kereste a módot alkotómunkájuk serkentésére, ösztönözte őket. Ennek a gondoskodásnak köszönhetően sor került több vajdasági magyar író műveinek ősbemutatójára. Hogy csak a legismertebbeket említsük: az Afonyákat, Légszomjat és egyik nagy szenvedélyét, a kabaré előadását.

Ezek az elhunyt hagyatécai. Hagyatéka közé tartoznak a magyar dráma legfiatalabb tagjai is, akik a drámai stúdió hallgatói voltak. Ezt a stúdiót ő harcolta ki annak tudatában, hogy utánpótlás nélkül nincs jövő.

Dévecs Imre szelleme sohasem tudott kibékülni az ambíciónélküliséggel, a kultúrlét határain való lézengéssel. Érezte, hogy többet is nyújthat, mint amennyit elvárt tőle a színház. Ő nem zárkozott a színház épületének falai közé, hanem fáradhatatlanul dolgozott a szabadkai képzőművészeti tevékenység felélesztésén. Az a benyomásom, hogy nem adóztunk kellő elismeréssel a képzőművészeti élet fejlesztésében szerzett érdemeinek, a Képzőművészeti Találkozó létrehozásáért, ami az ő kedvence volt, s amelyet éveken át vezetett.

Gyakorlati munkájában mutatott rá legjobban arra, hogy az igazi művészetnek nincsenek határai. A szabadkai művészek országszerte vendégszerepeltek, sőt a szomszédos Magyarországon és Romániában, s viszonzásképpen a szabadkai színház sok hazai és magyarországi együttesnek, kiemelkedő rendezőnek és színésznek vendéglátója volt. Alkalmam volt meggyőződni arról, hogy a kultúrmunkások többszáz kilométeres körzetben emlegetik Dévecs Imre nevét.

Annak az embernek, akitől ma búcsúzunk, széles és sokrétű volt érdeklődési köre; olyan tulajdonságai voltak, amelyek előléptették a köztársasági közigazgatási szervek alkotómunkával és a kulturális kérdésekkel foglalkozó tanácsosává. Azonban Dévecs Imre alkotó szellemét nem elégíthette ki az irodai munka. Hamarosan visszatér Szabadkára, hogy átvegye a színház igazgatói tisztségét. Ismét győzedelmeskedett közmondásossá vált lelkesedése. Ez a régi, általunk jól ismert, fáradhatatlan, ötletekkel, tervekkel teli Imre volt. Mindössze fizikai ereje gyengült. Szemeink láttára hervadt, egyre sápadtabbá vált. Emlék-

szem ijesztően bágyadt arcára a Népszínház fennállása 25. évfordulójának ünnepein. Emlékszem a beszélgetésre, ez alkalommal véglegesen eldöntötte hogy, Szarajevóba utazik, a Sterija Játékok Szervező Bizottságának ülésére, amelynek tagja volt, s azt követően Kragujevacra, a művelődési kérdésekkel foglalkozó kongresszusra. Sem az egyik, sem a másik útra nem indult el, annak ellenére, hogy szeretett utazni. Ahelyett a betegágyhoz szögezve maradt, amelyet többé sohasem hagyott el.

Dévícs Imre halálával a színház, a kultúrmunkások nagy családja, városunk, Vajdaság, s különösképpen a magyar művelődési élet olyan embert veszít el, akiről elmondható, hogy egyéniség volt. Velünk élt, a színházzal, rövid életének utolsó percéig. Figyelemmel kísérte az eseményeket, tanácsokat adott. Semmiről sem feledkezett meg. Már a halállal viaskodott, de nem feledkezett meg arról, hogy munkaközösségének boldog újesztendőt kívánjon, s amelyet már jómaga nem élt meg.

Kedves Imre, amig utolsó utadra kísérünk, fülünkben csengenek és sokáig emlékezetünkben maradnak újvi üdvözléteid sorai. Rajongó követőid köszönnék mindent Neked, a rajongó tanítójuknak.

SZILÁGYI GÁBOR:

Dévícs Imre nagy ember, a társadalom élharcosa, a szocialista humanizmus és kultúra egyik legaktívabb tervezője, minden művészeti ág nagy szívlelője, a tudományos munka megbecsülője, minden őszinte ember és sok-sok alkotó művész igaz, közvetlen barátja volt, és marad örök időkre.

Ő minden és mindenki iránt érdeklődött, mindenért lelkesedett, lángolt állandó hévvel és eléget.

Kiváló dolgozó, tért és időt nem számító munkával végzett mindent.

Nagy képzelőereje sok embert ámulatba ejtett. A részletesen kidolgozott tervekkel indított munkái mellett tudott rögtönözni is. Kiváló szervező volt, szuggesztív erővel vonzotta magához azokat, akikkel akcióba indult.

Nem ismerte a megalkuvást, gyűlölte a képmutatást, mindig nyílt és őszinte volt.

Kishegyes szülőttje a háborúig Szabadkán járt gimnáziumba, négy éven keresztül jogot tanult Pécsen. Innen a fasiszták kényszermunkára vitték.

A felszabadulást aktív harcosként várja és bekapcsolódik a nagy társadalmi átalakításba. Képzőművészetet, földrajzot és történelmet tanul a tanárképző főiskolán. Tanár lesz és aktív közéleti munkás. A topolyai járás tanügyi és kulturális vezetője lesz. Iskolákat épített és nagy gondot fordít környezete kulturális felemelésére.

1952-ben egyik megalapítója a Topolyai Művésztelepnek. Itt kerül közvetlen kapcsolatba az ország hírneves és fiatal művészeinek élgárdájával, és itt barátkoztat össze különböző nemzetiségű alkotókat — kezdőket és haladókat.

Megindítója volt a képzőművészeti szintézisnek vidéken, a kisvárosban, ahol előbb díszítették nagyméretű mozaikokkal és kerámiai falburkolatokkal az iskolák falait, mint a nagyvárosokban. Törvényesítette a város szépítését.

Ettől kezdve élete fele a képzőművészeté — évközben reggeltől estig adminisztrál, aktív közéleti munkás, tervez és vezet —, a téli és nyári pihenőt pedig mindig képzőművészekkel tölti.

1962-ben ő az egyik fő mozgatója a Képzőművészeti Találkozó intézménye megalapításának, melynek 1968-ig igazgatója és haláláig az intézmény főbizottságának vezetője és legaktívabb munkatársa volt.

Hat országos képzőművészeti symposiont szervezett Szabadkán, és nagy országos jelentőségű kiállításokkal megindított egy mozgalmat, melynek hatására Jugoszláviában ma már 56 művésztelep tevékenykedik.

A Jugoszláv Képzőművészeti Szövetség nagyra becsülte tevékenységét és minden munkájában támogatta. Az intézmény el is nyerte a Képzőművészeti Szövetség kongresszusának oklevelét és a Szerb Köztársaság Közművelődési Közössége Vuk-díját. Úgy vettük, hogy ezek az elismerések elsősorban neki is szólnak, őt illetik meg.

Amikor teljesül élete másik nagy álma, az, hogy a színjátszás közvetlen közelébe jusson — éjjel-nappal a színházakkal van — a színház falai között szorgoskodik egész éven át.

Nyáron pedig járja az ország művésztelepeit Strumicától Ptujig, Szabadkától Grožnjanig. Közben állandóan olvas, ír és zenét hallgat.

A dráma volt az édesanyja, a képzőművészet a szerelmese; barátja minden irodalom, kísérője a zene, és kedvenc játéka a film.

Csalódott néha, mert nem tudta felmérni, hogy kevés ember van, aki olyan energiával rendelkezik mint ő.

A kicsinyes háládatlanságok sértették, de nem tudták leállítani.

Vajdaságon kívül más köztársaságokban is ismerték; éppen úgy tevékenykedett Bácskában és Baranyában, Szerbiában, Szlovéniában, Kosovón és Boszniában, rohángálva szötte a kapcsolatok fonalait szocialista hazája minden vidéke és nemzetisége között.

Állíthatjuk, hogy a közösségnek áldozta életét.

Dévícs Imre eltávozik túlnyúlóan testileg, s az élharcos minden vonalon nagy veszteség! Amit alkotott megmarad örökre — az ideái halhatatlanok!

Kortársai nem tudták fölbecsülni és kiértékelni, de kellőképpen meg se jutalmazni. De ezt majd elvégzi az elfogulatlan utókor, mely nem tudja majd emberi gyöngeségeit, csak azt, amit hátrahagyott.

Amit hátrahagyott, amiért ilyen becsülettel mellettünk és közöttünk volt — hála és kegyelet Dévícs Imrének!

SZŐKE JÓZSEF:

Fájó a búcsú egy embertől, aki egyúttal falunk kiemelkedő kultúrmunkása, sokunknak pedig tanára is volt. Sok év fáradtságos, de eredményes munkálkodása kötött össze bennünket falunk szülöttjével, Dévícs Imrével.

A kishegyési Ady Endre Általános Iskola fejlesztése a régi topolyai járásban felejthetetlen halottunk nevével összenőtt.

Az elismert és több díjjal kitüntetett kerámiai művésztelep szorgos munkása és egyik megbecsült alapító tagja volt. Fáradhatatlanul, úgyszólván éjjel-nappal azon igyekezett, hogy falujának ezen a téren külön elismerést szerezzen.

Külön szeretném hangsúlyozni hálánkat a mi Imréneknek mindazért, amit környezete érdekében tett és amiért mindannyian, akik vele együtt éveken keresztül ápoltuk a kultúrét gyakran rögzös útját, nagyon, de nagyon tiszteljük Őt.

Véleménye, határozott kiállása kultúréletünk előbbvitelében mindig ösztönzést és erőt adott nekünk, kishegyieseknek a felmerült akadályok leküzdéséhez, a munkához.

Ritkán párosul egy emberben olyan sokoldalúság, mint Dévícs Imrében, aki az Ady Endre Általános Iskola fejlesztése érdekében, a művésztelep fizionómiájának kialakításában és a szabadkai Magyar Népszínház munkájának népszerűsítésében Kishegyes kultúrmunkásait és dolgozóit egy egészséges együttműködési viszonyba összekösse.

Szavakkal nehéz kifejezni azt a fájó érzést, mely egy ilyen szomorú hír hallatára szívünk mélyén fakad, s amely egykori szeretett tanárunk, elismert kultúrmunkásunk elvesztését jelenti.

Rég elkerült falunkból, a kötelesség, a hivatásszeretet máshová szólította, de soha sem volt távol Kishegyestől, szülőfalujától, mindig s mindenkor megtalálta az alkalmat arra hogy együttéljen velünk és tudja, milyen értelemben lehet hasznosítani a tapasztalatot, ami munkakörével kapcsolatos volt és hogy azt példásan kamatoztassa.

Nemcsak tisztelettel tartozunk Dévícs Imrének, hanem az általa megkezdett és rögzös utat egyengető munkásságát folytatni kötelességünk is. Ha azt mondjuk, hogy köszönjük neked Imre, amit falunk érdekében tettél, akkor az egy befejezett munka értelmére vallana. Mi hálásak vagyunk Neked és mindig büszkék leszünk arra, hogy ebből a kis bácskai faluból elindult egy ember, akinek a kulturális élet mindig szívügye volt.

Egy fájó édesanyai szív érzelmeit nehéz enyhíteni, de mi kishegyiesiek soha sem feledjük és örökké tiszteljük ennek az édesanyának fiát.

A kishegyési iskola tanulóit, és mindazokat akik szerettek és szeretnek, becsültek és becsülnek, gondozzuk majd sírodat e csendes temetőben.

Utolsó utadra kísérvük. Köztisztelet által övezett és megbecsült embernek koporsóját körülfogva fájó szívvel elbúcsúzunk Tőled, hogy hálánkat és elismerésünket leröjűk.

VIRÁGH MIHÁLY:

Nem csak Szabadkát, és nem is csupán a tartományt, hanem köztársaságunk kulturális és művészeti életét is súlyos veszteség érte Dévícs Imre halálával . . .

Férfikorának legszebb éveiben távozott el sorainkból: a kegyetlen betegség tépte ki innen akkor, amikor még mindannyian reménykedtünk abban, hogy szervezete továbbra is kibírja a nehéz betegség szorításait, és az orvostudomány segítségével majd ismét felépülve élünkre áll. Ezek a remények már nem válhattak valóra: élete kihúnyt . . .

Hogy mit veszítettünk Dévics Imre halálával, az itt most el sem mondható. Mert értékes kultúrája, művészi ihletésű szelleme, kitűnő ideológiai, esztétikai felkészültsége olyan eredményeket hagyott hátra, amelyek még sokáig mély hatással lesznek valamennyiünkre, akik a kultúra, a művészet szolgálatában állunk.

Jeles dátum marad az, amikor Dévics Imre a Népszínházunk élére került, mert egy új, s távlataival a jövőbe ívelő korszerű esztétikai világot hozott magával, és minden erőfeszítése arra irányult, hogy színházi életünket igényesebb megmunkálással magasabb szintre emelje. Mindig fáradhatatlanul dolgozott, kutatott, tanulmányozásokat végzett a hazai színházak fejlődési irányvonalában, hogy az idő követelményeinek a mi színházunk is eleget tudjon tenni.

Figyelme mindenre kiterjedt. Egész munkaközösségünkre és mindenkire gondolt, mindenkivel törődött, és szinte csodálatos volt az a kitartása, amely egy mindent egységesen átfogó színházi, nevelői és szervezői gondoskodásában kifejeződésre jutott.

Lelkes előharcosa volt annak a törekvésnek, hogy az évek múlásával színházunkat meg kell fiatalítani, hogy évtizedekben gondolkozva ez a ház a jövőben is minél teljesebb mértékben betöltsen azt a szerepet, amelyet tőle társadalmunk elvár.

Még azokban a hónapokban, hetekben, napokban és órákban is, amikor már végképp ránehezedett a súlyos betegség malomköve, valami hihetetlen lelki erővel, ragaszkodással és szeretettel a színház gondját viselte. Ennek örök dokumentuma az az újévi üdvözlőlevél, amelyet nem sokkal halála előtt munkaközösségének küldött.

Nagy a mi veszteségünk, s nem is tudjuk hogyan pótoljuk majd azt az úrt, amelyet maga után hagyott. Talán csak úgy leszünk erre képesek, ha az ő intelmeit követjük, és minden erőnkkel azon fáradozunk, hogy a legszebb gondolatait továbbra is magunkévá téve, valóra váltsuk. Ez a fogadalom búcsúszó is legyen most, amikor azt mondjuk: béke poraira.